De nieuwe fragmenten van Hendrik van Veldekes Sente Servas

J. Goossens

bron
Jan Goossens, *De nieuwe fragmenten van Hendrik van Veldekes Sente Servas* (Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde, Nr. 60). Hasselt 1991

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/goos003nieu01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde VLDN

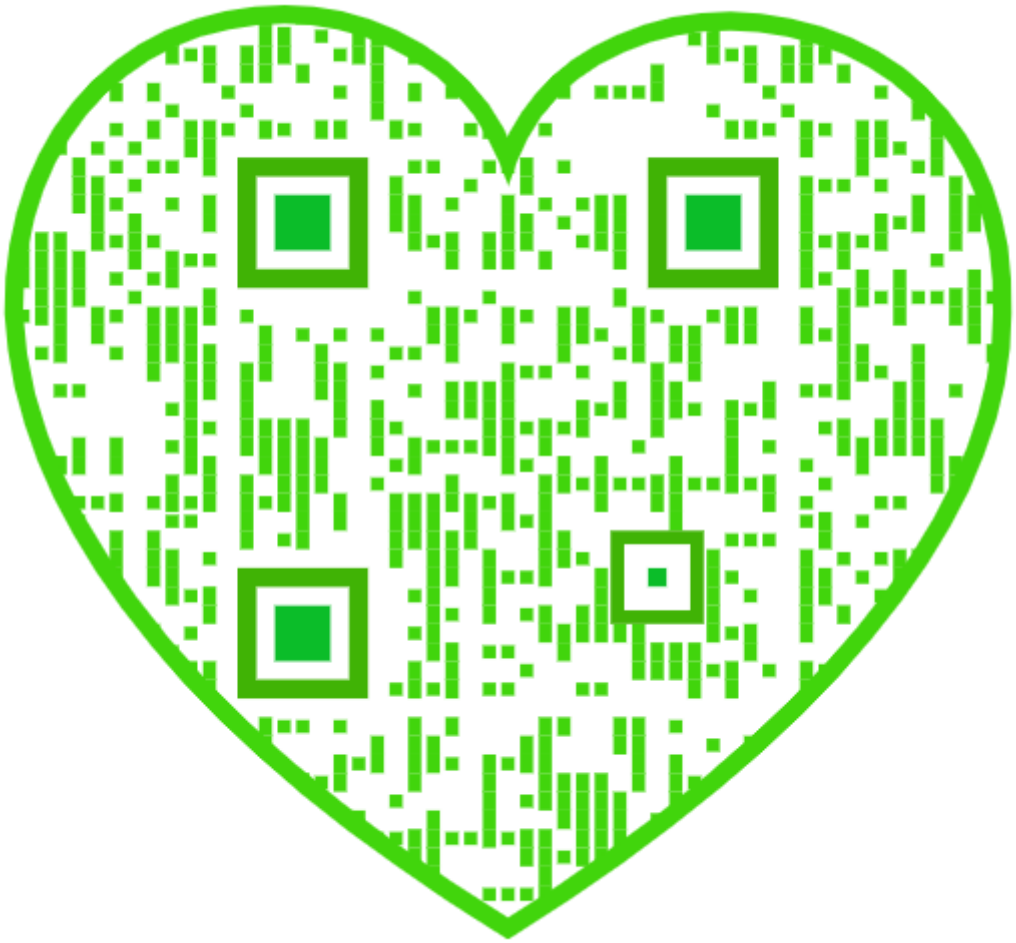

De nieuwe fragmenten van Hendrik van Veldekes Sente Servas door J. Goossens Lid van de Academie

Nadat Gysseling (1980) alle tot dan toe bekende fragmenten van het oude handschrift van Veldekes Sente Servas opnieuw had uitgegeven, bleek dat er in de Bayerische Staatsbibliothek te München nieuwe perkamentstrookjes ontdekt waren, die uit hetzelfde handschrift stammen als de andere fragmenten. In het eerste nummer van jaargang 102 (1991) van Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur heb ik die uitgegeven en onder verschillende aspecten uitvoerig onderzocht. Om de tekst van de nieuwe fragmenten ook voor neerlandici gemakkelijk toegankelijk te maken, wordt hij hier nog eens opnieuw afgedrukt, en wel synoptisch met het corresponderende gedeelte van de tekst in het vijftiende-eeuwse Leidse handschrift naar de uitgave van Van Es (1950 en 1977). Enkele onnauwkeurigheden in die uitgave zijn daarbij aan de hand van een vergelijking met een film van het handschrift stilzwijgend verbeterd. Ik voeg aan de afdruk ook het corresponderende deel uit de kritische uitgave van Frings-Schieb (1956) toe, zodat het mogelijk is, de grenzen van de tekstkritiek zoals die door die twee geleerden is beoefend, na te gaan.

De stand van zaken zoals die in de uitgave van Gysseling (1980), 287-288 is meegedeeld, is in één opzicht te corrigeren. De fragmenten die zich in het bezit van Thoma te Londen bevonden en door hem in 1935 zijn uitgegeven, zijn in 1976 door de Bayerische Staatsbibliothek aangekocht. Zij bevinden zich daar in dezelfde map als de nieuwe fragmenten. Deze laatste zijn gecatalogiseerd onder het nummer Cgm 5249/18, 1b, de fragmenten van Thoma onder Cgm 5249/18, 1c.

Bij de uitgave van de fragmenten kan ik met de volgende toelichtingen volstaan. De verzen, die in het origineel telkens slechts door een punt zijn gescheiden, zijn hier onder elkaar afgedrukt. De grenzen tussen regels zijn door een enkele, die tussen bladzijden door een dubbele verticale streep vervangen. Afkortingen zijn opgelost en door cursieve letters vervangen. Onvolledig bewaarde letters die nog leesbaar zijn, zijn niet speciaal gekenmerkt, maar resten van letters die zonder de context

of de tekst van het Leidse handschrift niet, met behulp daarvan wel geïdentificeerd kunnen worden, staan tussen ronde haakjes. Tussen beide types zijn er grensgevallen, die niet apart besproken worden. Niet idenficeerbare letterresten zijn door dubbele punten vervangen.

De rubricering van de fragmenten vertoont drie aspecten. Ten eerste beginnen de verzen 2233, 2245, 2269 en 2329 met een rode hoofdletter; deze is in de uitgave telkens door een hoofdletter in vetjes vervangen. Ten tweede zijn de zwarte hoofdletters in de regel met twee rode stippen versierd of rood aangestreept; in de uitgave verschijnt daarvoor steeds een gewone hoofdletter. Ten derde is de naam *Servatius* steeds en de naam *Severin* driemaal (in de verzen 2243, 2245 en 2266) rood omlijnd (in vers 2257 staan slechts twee horizontale strepen); met deze omlijningen is in de uitgave geen rekening gehouden. Dit geldt ook voor de verlengingen van letterschachten in de bovenste regels van de bladzijden van het handschrift. Wanneer vers- en regelbegin samenvallen staat de eerste letter, wanneer hij een hoofdletter is, vaak vóór de bladspiegel (in de verzen 2169, 2235, 2239, 2249, 2315, 2389, 2495 en 2501); dit is ook in de uitgave het geval.

2160 Maer hij seide dat hij teerst wolde,*
Talre eerst, te Colen varen:
Daer voer en woude hij nyet sparen
Weder o*m*moede noch onghemack
En*de* als hi dese woerde ghesprack
2165 Sinte Seruaes die gheheer
Hij en bleyff daer nyet langher meer.
Die voele gheistelike bode
Hi beualse den ghewarighen gode.
Doer sijne gheystelike seden
2170 Vut der stat volchden sij hem mede;
Dat daden sij hem ter eeren
Tot hij hon bat weder te keren.
Die hem gheuolcht waren vut der stat
Tot dat hij hon weder te keren bat,
2175 Sy scheyden van hoem mit rouwen,
Mit onsten ende mit trouwen,
Doen hijse moeste laten;

[Fragment]

* 2160 mare he segede dat'er wolde
aller erest te Colne varen,
da vore ne wolde he nit sparen
wedermut noch ungemac.
ende alse'r dese wort gesprac,
2165 Servatius de gehere
he ne bleif nit langer mere.
der vele geistlike bode
2168 he beval se den gewaren gode
2173 di heme volgeden uter stat.
went he se weder keten bat.
2175 si schiden van heme bit rouwen,
bit unsten ende bit trouwen,
du he si muste laten,

2169 ||Dur (si)ne geistli(k)*
2170 |stat uolgedense
|dadense h(e)me
|bat (wi)der ker

*Ia - 1

Ende hij voer sijnre straten*
Te dale bij den Rijne
Tot sinte Seuerijne
Die doen busscop was te Colene.
Daer quam hij alsoe verholen
Des auonts alsoe spade
Dat hij des waert te rade -
Want hij mitten auont daer qua*m* -
Dat hij die herberghe doe nam
Te Colen buten der stat.
Eyn man dien hijs doe bat
Hij wijsden in sijne schuere
Buten der burgher muere -
Want hi der houerde nyet en plach -
Daer hij verduldichliken lach
En*de* daer toe herde oetmoedelike,
Daer hij gode van hiemelrijck
Mit herten ghenade bat:
Des waert gheheylicht die stat.
Seruacius die werde
Ghinck ligghen op die eerde,
Die heilighe predickare,
Wie moede dat hij ware

* ende he vur siner straten
te dale bi den Rine
te sente Severine
de du biscop was te Colene.
dare quam he verholene
des dages also spade
dat he des wart te rade,
want he des avundes dare quam,
dat'er herberge du nam
te Colne buten der stat.
ein man deme he's du bat
he wisede'n in sine scure
buten der burchmuren,
want he der hovart nine plach,
da he vele gutlike lach
ende harde otmudelike,
da'er gode van hemelrike
dicke genade bat.
des wart geheileget di stat.
Servatius der werde
ginc liggen op di erde,
der heilege predekare.
wi mude dat'er ware
da bevoren manegen dach,
he dinde gode al da'er lach
in der armer hovestede,
da got ein scone teiken dede
te eren sinen holden.
eine sule van golde,
herlic ende dure,
gluiende van vure,
di dede'r da gewerden,

Daer te voren menghen dach.
Hi diende gode all daer hi lach
Inder armer houft stede
Daer God eyn scoen teyken dede
Ter eeren sijnen holden:
Eynen suyll van golde
Heerlijch ende duyre,
Gloyende van vuyre
Die liet god daer ghewerden

[Fragment]

(e)get di stat.|*
rde.
he ginc licge*n*|
(e)ilege predekere.|
(ere)
(Da beuoren)|

*Ib - 2

Die neder vander eerden*
Op totten hiemel ghinck
Daer god sijn ghebet ontfinck.
Dat waert daer ane wale schijn.
Der busscop sinte Seuerijn
Hi was des werdich dat hij dat sach.
Nv suldi hoeren wes hij plach.
Hij was gheistelijck bedacht:
Hi ghinck wel gherne mitter nacht
Heymelijck ende verholene
Doer doecht achter colene
Ten monsteren ouer alle die stat.
Den goeden heilighen hij bat
Eynen yeghelyken sonderlinghen
Dat sij hem hulpen dinghen
Te anxte vander vreysen.
Weduwen ende weysen
Die troeste hi ende beriet.
Der armen en vergat hi nyet:
Hi gaf hon spijse en*de* ghewant.
Hi ghinck gherne daer hijse vant
Ende totten onghesonden.
Alsoe dede hi tien stonden

* 2210 di nedene van der erden
op tut den hemele ginc,
da got sin gebet entfinc.
dat wart dar ane wale schin.
der biscop sente Severin
2215 he was des wert dat he dat sach.
nu sult ir horen wes he plach.
he was geistlike bedacht.
he ginc vele gerne bi der nacht
geswaslike ende verholene
2220 dore doget achter Colene
ten munsteren over al di stat.
den guden heilegen he bat
allen sunderlingen
dat si heme hulpen dingen.
2225 in rouwen ende in vreisen
weduwen ende weisen
di getroste'r ende berit.
der armen ne vergat he nit,
he gaf hen spise ende gewant.
2230 he ginc gerne da he se vant
ende tut den ungesunden.
so dede'r tut den stunden
dat der gude sente Servas
du da bi geherberget was
2235 ende in sinen gebede lach.
di sule he over heme sach
di al vurech schein.
noch dan ne sach et negein
siner capellane
2240 noch siner underdane,
di da bit heme waren,

Daer die goede sinte Seruaes
Doe daer bi gheherbercht was
Ende in sijnen ghebede lach.
Den suyll hij ouer hem sach
Die all vuyrich scheyn.
Nochtan en saecht honre gheyn
Sijnrre Capellane
Noch sijnre onderdane
Die daer mit heme waren

[Fragment]

2223 ||insu(n)*
|pen d**
2225 ***
|wedewen ende weisen
(D) |en*de* berit.
der armer ne (u) |nit.
He gaf hen spise (e)
|he ginc gerne da hese
|ten ungesunde*n*.
alse de |den stunden
Du der |Seruas.
da bi geherb(e)
|Ende ane sine*n* gebede la
|her ouer heme sach.
Di |schein
Doch ne sag het
|Siner capelane
nog sin |dane.
Di da bit heme

*IIa
**IIIa - 3
***IVa

Eert hon god woude openbaren*
Doer sinte Seuerijns bede
Dien hij decke ghenade dede.
Die heilighe sinte Seuerijn
Hij sprack totten ghesellen sijn
Ende begonste hon te vraghen
Off sij des nyet en saghen.
Sij seiden, sij en saghens nyet.
Der heer bat hon en*de* ryet
Sijnen gesellen alle*n*
Dat sij neder wolden vallen
En*de* haer venyen soeken
Dat god haers woude roeken
Ende dat sij mochten syen
Die teyken die god liet gheschien
Doer sinte seruaes ter seluer stede.
Sij laghen neder in haren gebede,
Haer sonden sij belyeden.
Te dien seluen tijden
Dat sij sich op richden
Ende vander eerden lichden
Daer sij in haren ghebede laghen,
Die calomme dat sij saghen
Gloyende alle gemeyne
Die sinte Seuerijn alleyne
Van gods ghenaden eer sach
Ouer sinte Seruaes daer hij lach.
Sent dat sinte Seuerijn
Ende die ghesellen sijn
Des liechtes woerden daer ghewaer,

* ere't got wolde openbaren
dore sente Severines bede,
deme he dicke genade dede.
Der heilege sente Severin
he sprac ten gesellen sin
ende begunde si vragen
of si des nine sagen
si segeden si ne sagen's nit.
der here bat hen ende rit
sinen gesellen allen,
dat si neder wolden vallen
ende here venie suken,
dat got here wolde ruken
ende dat si mochten sin
di teiken di got lit geschin.
da si in heren gebede lagen,
di sule si sagen
gluiende al gemeine,
di sente Severin al eine
van godes genaden ere sach
over sente Servase da'er lach.
sint dat sente Severin
ende di gesellen sin
des lichtes wurden da geware,
si ileden harde schire dare.

Sij ijlden voele balde daer
Te versoeken die meer.
Sij waenden dat daer weer
Vander werelt yemant geuaren,
Somige die van heiligen leuen ware*n*
Oft somighe van ons heren boden:

[Fragment]

|hen got wolde erbar
|te Seuerines bede.
de(n) |ke genade dede.
De |sente Seuerin.
he spr(a) |gesellen sin.
Ende begu |te uragen.
of se des iw(e)
|Si segeden sine segens (n)
|here bat hen ende rit

wolde*n*|*
(u)ken.|**
horre wolde geruke*n*.***
Ende| en gesien.
di teiken di| (g)eschien.
Dur sente Serua| (r)re stede
si lage*n* n(e)der in| (b)ede.
Hore sunde*n* si gelig|

si sig oprigden.
vander| si lagen

di colu*m*me si sa|
(u)iende algemeine.
die sen| in alleine.
Van godis ge| ach.
ouer sente Seruase h.
Sint dat sente Se|
n*de* di geuerden sin.|
Des vrden da geware.
si ileden| e dare.
Versuke*n* di mere.|
(e*n*) dat da were.
Vander we| (e)uaren.
somech heilech|
Somech unses here*n* bode.|

*IIb
**IIIb - 4
***IVb

Dat die zielen op voeren te gode.*
Doen sij tot der stede quamen
Ende sij den heiligen ma*n* v*er*name*n*,
Den heiligen busscop sinte Seruaes,
Die al dae gheherbercht was,
Die daer lach in sijnen gebede
En*de* dat god doer sijnen wille dede
Dat hijne eerde alsoe,
Doen waten sij des alle vroe.
Si vielen hem te voeten,
Gheystelic dat sijne groeten,
Sij hietenen willecomen sijn.
Doen vraechde hem sinte Seuerijn,
Die reyne goede holde,
Doer welker hande scholde
Dat hij daer bleuen weer
Die edel gods dienere
Dat hij te heme nyet en was comen
En*de* sijne herberghe dae hadde genome*n*.
Doen sprack die goede sinte Seruaes:
'Daero*m*me dat ich moede was
Ende was ouch eyn deyll spade
Daero*m*me was ich des te rade.'
Die heilighe sinte Seuerijn,

* 2279 Du si dare quamen
2280 ende si den heilegen man vernamen,
den biscop sente Servas,
de al da geherberget was
ende da lach in sinen gebede,
ende dat got dore heme dede
2285 dat he'ne erde also,
du waren si des alle vro,
si vilen heme te vuten,
geistlike si'ne gruten,
si hiten'ne willekome sin.
2290 du vragede heme sente Severin,
der reine godes holde,
dore welike scolde
dat he da bleven ware
der godes dinare
2295 dat he te heme nine was komen
ende sine herberge da hadde genomen.
Du sprac der gude sente Servas
'dar umbe dat ich mude was
ende was ouch ein deil spade,
2300 drumbe was ich des te rade.'
der heilege sente Severin,
dat di stat geeret solde sin
da der gude sente Servas
van gode also gehoget was,
2305 ein godes hus he dede
maken ter selver stede.
di capelle he vride,
in godes ere he si wide,
den he minnede ende vorte.

Dat die stat gheeert soude sijn
Daer die goede sinte Seruaes
Van gods haluen gheeert was,
Hij dede maken daer ter stede
Eyn gods huys, dat is waerheide.
Die Capelle hij vriede,
In goids eeren dat hijse wiede
Dien hij mynde ende voerte.

[Fragment]

le da op fute te gode.|
(d)e quamen.
en*de* si dat uer|
at het so nine was.
ende||

|willecome sin.*
du uragede heme se*n*|te Seuerin.
De reine godis holde.|

(g) (sente Se)uerin.**
dat di| stat geeret solde sin.
Da der gude| se(nte) S(er) (s)

*Va - 5

**VIa - 6

Hij hietse die hiemelsche porte*
Dat hij dat teyken daer ghesach
Doen sinte Seruaes daer lach
Ende god ghenade bat.
Hij hadde ouch in die selue stat
Die inghelen hoeren synghen
Mit vroeliken dinghen:
Doen ghestoruen was sinte mertijn
Doen hoerde sinte Seuerijn
Der enghelen stemme,
Doen die edele gemme,
Die ziele, op gheuoert waert
Ten hiemele die saleghe vaert
Daer sij voele gherne voer;
Want in die stat te toer
Sinte mertijn was verscheyden.
Vanden twee openbaringhen beyde
Mach die stat wale geeert sijn;
Dat bedacht sinte Seuerijn.
Seder dat sinte Seruaes
Alsoe daer gheeert was
Te Colne bij den rijne
Ende hij sinte Seuerijne
Gheseyde dat hij wolde,
Sijnen ghetruwen holde
Die hem vrolijck ontfinck
Ende hij die gods huyse beghinck,
Sent voer hij voele schiere
Van Colen tot triere
Tot sinte maximijne,

* 2310 he hit si di hemeles porte,
dat he dat teiken da gesach,
du sente Servas da lach
ende gode genade bat.
he hadde ouch in der selver stat
2315 di engele horen singen
bit vroliken dingen,
2317 du gestorven was sente Martin.
2328 dat bedachte sente Severin.
Sint dat der gude sente Servas
2330 also da geeret was
te Colne bi den Rine
ende he sente Severine
gesegede dat er wolde,
sinen getrouwen holden,
2335 de heme vrolike entfinc,
ende he di godes hus beginc,
sint vur'er harde schire
van Colne te Trire
te sente Maximine,
2340 den liven vrunde sine,
de du da biscop was.
du segede sente Servas
dat he van Rome ware komen
ende wat he da hadde vernomen.

Totten lieuen vriende sijne
Die doen busscop was daer.
Sinte seruaes seide, dat is waer,
Dat hij van romen waer comen
Ende wat hi daer hadde vernomen;

[Fragment]

|Di engele horen singe*n*[*]
bit froliken|(ding)en.
Du geendet was se*n*te Mar|

|geeret sin.[**]
dat(beda)g |rin.
Sint dat se*n*te Seruas.
also|
(T) (lne) bide*n* rine.|

[*]Vb - 7

[**]VIb - 8

Der waerheit en versweych hij nyet.*
Allen den volke hij doen riet
Mit sconen woerden en*de* mit soeten
Dat sij gode wolden boeten
Haer sonden ende haer misdaet.
Mit trouwen gaff hij hon der raet
Wijuen ende mannen.
Te metse voer hij van danne.
Doen hij te metse quam altehant
Hi teghen hem dae ghesament vant
Die voersten van vrancrike
Die wel oetmoedelike
In teghen heme ghinghen.
Mit eeren sij hem ontfinghen
Te metze inder stede.
Gods dienste hi daer dede:
Alre dienste gheheerste
Denen dede hij alre eerste.
Ende als hij daer toe vinck
Ende ten altaer ghinck
En*de* hij die misse began,
Ander verwe hij ghewan
Ane sijnen anghesichte:
God heeften daer verlicht.
Vervult mitten heiligen gheist.

* 2345 der warheit ne versweich'er nit.
al den volke he du rit
bit sconen worden ende suten
dat si gode wolden buten
here sunden ende here misdat.
2350 bit trouwen gaf'er hen den rat,
wiven ende mannen.
te Metze vur'er dannen.
du'er dare quam te hant
he integen heme da gesamenet vant
2355 di vursten van Vrancrike,
di vele otmudelike
integen heme gingen.
bit eren si'ne entfingen
te Metze in der selver stat.
2360 godes dinstes men heme bat,
aller dinste geherest,
den dede'r aller erest.
ende alse he dar tu vinc
ende ten altare ginc
2365 ende he der missen began,
2366 ander varwe he gewan
2371 den luden schinbare.
under den ougen wart he so clare
alse ein gluiende iser.
sterker ende wiser
2375 was der heilege predekare,
dat't nit te seggene ware,
van den heilegen geiste.
he dede heme volleiste

Des die lude alre meyst
Aen hoem woerden ghewaer.
Onder die oughen waert hij soe claer
Als eyn gloyende yser.
Sterker ende wijser
Was die heilighe predicare,
Dat o*n*mogelike te seggen waer,
Vanden heiligen gheyste.
Hij dede heme volleyste

[Fragment]

|her heme nit.[*]
den luden allen her| du gerit.
Bit schone*n* worde*n* en*de* bit|

(Int)g(e)g(e)n heme gingen.|[**]
bit eren sine entfingen.
Te mezsde| in derre stede.
: : :

|Was der predecare.[***]
dan mensclike| (ware)
Van den heilege*n* geiste.
he de|

[*]Vb - 9

[**]VIb - 10

[***]Va - 11

Tot allen goeden dinghen*
En*de* halpse hem volbringhen.
Ane god stont alle sijn ghedanck.
Doen hij die misse volsanck
Die heilighe sinte Seruaes
Dat volck dat daer versament was
Beide arme ende rike
Die heeren van vranckrike
Ende van anderen landen
Die hem tot Romen sanden
Die vraechden om nuwe meer:
Wie hij comen weer;
Dat hij hon seide den troost
Off sij yet solden sijn verloest,
Dat hijt hon liet verstaen;
Want hij doch hadde ghedaen
Daer om harde groten arbeit.
Doen seide hij hon die waerheit:
Wie hij van romen waer comen
Ende wat hij daer hadde vernome*n*.
Beide groet ende cleyne
Hij vermaendese alle gemeyne
Mit gheisteliken synne
Doer die gods mynne
Ende doer haers self salicheit

* te allen guden dingen
ende halp se heme volbrengen.
ane gode stunt al sin gedanc.
du he di misse gesanc,
der heilege sente Servas,
dat volc dat da versamenet was,
arme ende rike,
di heren van Vrancrike
ende van anderen landen
di heme te Rome sanden,
di vrageden heme nouwe mare
wi he komen ware,
dat he hen segede den trost
of si it solden sin erlost,
dat he't si dade verstan.
want he drumbe hadde gedan
also groten arbeit.
du segede'r hen di warheit
wi he van Rome ware komen
ende wat'er da hadde vernomen.
beide grot ende cleine
he manede se al gemeine
bit geistliken sinne
dore di godes minne
dat si des geruchten
dat si godes genade suchten
ende verdinden sine hulde,
dat he hen sachten wolde
den slach de hen nakende was.
dat rit hen sente Servas.

Dat ionge ende alde sich maecten gereyt
Ende haers selues gheroechten
En*de* ane gode genade soechten
Ende verdienden sijne hulde
Dat hij hon sachten wolde
Den slach die hon nekende was;
Dat riet hon sinte seruaes.

[Fragment]

2387 |anderen lande(n).*
: : : : : : :
|Si frageden heme mere.
wi he comen|
: (s) (de al den) trost.|

*VIa - 12

Voele hij hon toe sprack:*
Dat wedermoet en*de* dat onghemack
Te vrouden al verghinghe
Dat men doer god ontfinghe
Mit verduldicheiden.
Men moet mit arbeiden
Ghewennen hiemelrike,
Sprack hij ghetruwelike,
Want dat is ouch mit rechte:
Die salighe gods knechte
Doechden mennich onghemach
Dat men hon dede en*de* sprach;
Sij lietens gode ghewalden.
Des bleuen sij behalden
Ende sijn te hiemelrijch geuaren.
Sij vleden gode sonder sparen
Ende baden hem mit oetmoedichede
Dat hi getruwelijck voer hon bede.
Sinte Seruaes dat scone liecht
Hi sprack: ‘eyn yegelijck doen sijn biecht
Ende ontfaet vwe boete,
Dat uch god verloessen moete
Hebt rouwe vwer mesdaet
Van dien dat ghij beganghen haet
Op dat ghij gods hulde erwerft
Ende vwe ziele mit gode erft,
Beide man ende wijff,
Off ghij verliest vwe lijff;
Dat god der zielen walde
Dat hijse ewelijck behalde
En*de* hijse ghenadelijck versye
Wat soe den lyue gheschie.
Nae deser reden schier
Die sinte Seruaes nu al hier
Den volke hadde ghedaen
Soe scheiden sich die heren saen
Mit herde rouwighen moede.
Seruacius die goede
Beualse gode den hoechsten
Dat hijse wolde ghetroosten
Totten ewighen leuen.
Die heilighe gods ergheuen

* 2445 Du'er dat hadde gedan,
du schiden di heren san
bit rouwegen mude.
sente Servas der gude
beval se gode den hosten,
2450 dat he si wolde getrosten
ten ewegen levene.
der heilege godes ergevene

Hi hadde die waerheit vernomen*
Dat die hunen solden comen,
Der heyden coninck van ongheren.
Daer waren ouch derre van tonghere*n*
Die alre best waren gheboren
En*de* alre werdichste vutuercore*n*;
Der was dae comen eyn groet deyl
Want sij verwracht hadden haer heyll
En*de* daer toe die gods hulde.
Doen berouwede hoem die sculde
Dat sij sinte seruaes verstieten
Want sij moestens mesnyeten
Dat sij hem woerden onghehoersam.
Des waren sij hon allen gram.
Ghenade sij doen baden
Van allen haren misdaden
Seruacius den reynen.
Sij begonden seer te weynen,
Sij vielen hem te voeten
Dat hijse ontfinghe te boeten.
Weynende sprakense ouerluyt:
‘Ghenade heer, gods druyt
Gheff ons troost ende raet.

* he hadde te ware vernomen
dat di Hunen solden komen,
der heiden koninc van Ungeren.
du was ouch der van Tungeren,
di beste waren geboren
ende aller werdest ut erkoren,
dare komen ein michel deil,
want si verworcht hadden here heil
ende dar tu godes hulde.
du rou si di sculde
dat si sente Servase verstiten,
want si musten's misniten
dat si heme wurden gram
ende gode ungehorsam.
genade si du baden
van heren misdaden
Servatium den reinen
si begunden sere weinen,
si vilen heme te vuten
dat he se entfinge te buten.
weinende spraken si overlut
‘genade, here, godes drut,
gif uns trost ende rat,
uns rouwet unse misdat.
der heileger kirstenheide bode,
wis unse dingare te gode,
alse wir dich getrouwen.
wir hebben's groten rouwe
dat wir dich ovele hiten.
nu lat uns din geniten,
dinen geistliken kinden,
di du lites in ellende

Ons rouwet onse mesdaet.
De heiligher keerstenheit bode,
Wes onse verdyngher tot gode
Als wij dich betruwen.
Wij hebbens groten rouwe
Dat wij dich ouel hieten.
Nu laet ons dijns ghenyeten,
Dijnre gheysteliker kinde.
Die du lates in elleynde

[Fragment]

||och derre uan tungren.[*]
Di alre betst | waren geboren.
ende aller werdest| ut erkoren.
Der was da com*en* ein| gel deil.
wente se uerwargt had| (n) : : heil.
de godis hulde.|

Dat si sente|
i mustens|[**]
(w)orde*n* un|
denen alle*n*|
geraden.|

ruatium|
sere weinen.|

dat hese ent|
nende sprake*n*|
here godis|
st ende rat.|
sdat.
Der hei| bode.
wes un|
se ver dig|
ns beru|
(u)ele hiten.
nu|
(n)er geistliker || kinde[***]
di du lites in elljnde.

[*] Ib - 13

[**] VIIa - 13a

[***] Ia - 14

Doen du ruymdes onse lant.*
Nu dich god weder heuet gesant,
Vaer daer weder noch hen
Ende troest haren droeuen sen,
Den gods meechden reynen
Die seer nae dich weynen,
Die heilighe cloester vrouwen
Die soe yamerliken schrouwen.
Clusenere ende moneken,
Broedere en*de* canoneken,
Weduwen ende weysen
Die sijn in groter vreysen
Sent dat sij dijns ontboren
Ende des onschuldich woren.
Lait dich ontfermen hare claghen
Die mit nachte en*de* mit daghe
Nae dich groten rouwe dolen
Want si dich alle sijn beuolen.
Des dich, heer ghedencken sall
Wie dich der enghel ons beuall
Te tongheren: doen hij dich den staff
Mit sijnre heiligher hant gaff
Doen gaff hij dich ons in hoeden
Dat lieff was alle den goeden

* 2485 du du rumedes unse lant.
nu dich got weder hevet gesant,
var dare weder tut hen
ende troste heren druven sin
den godes megeden reinen,
2490 di sere na dich weinen.
di heilege clostervrouwen
di so jamerlike schrouwen,
clusenare ende moneke,
brudere ende canoneke,
2495 weduwen ende weisen,
di sin in groten vreisen
sint si din entbaren
ende des unsculdech waren.
lat dich erbarmen here clage,
2500 di bit nachte ende bit dage
na dich groten rouwe dolen,
want si dich alle sin bevolen.
des dich, here, gedenken sal.
wi dich der engel uns beval
2505 te Tungeren du'er dich den staf
bit siner heileger hant gaf,
du gaf'er dich uns in huden,
dat lif was al den guden
ende waren des alle vro,
2510 al bedrouch uns der viant so
dat wir din gebot tebraken
ende wir dich ovele spraken.
du wir dich leide daden,
du wurden wir verraden.
2515 dat rouwet uns noch hude.

En*de* warens alle vroe,
Al bedroech ons der viant alsoe
Dat wij dijn gebodt brake*n*
Ende wij dich ouel spraken.
Doen wij dich leide daden
Doen woerden wij verraden.
Dat rouwet ons noch hude.

[Fragment]

Dů| du rumedes unse lant.
nu dig got| wider heuet gesant.
Vare dare wi|der nog te hen.
ende troste h(eren)|druuen sen.
Den godis mege | reinen.
di sere nadig weine*n*
|uele g: :*
|ster vrowe*n*. *VII-14a
(C) |neke.
bruder
|Wedewen ende (w)
|ter vreisen.
S |baren.
ende d |ren
Lat dig |clage.
di bi
|Na dig groten
|dig alle sin
|re gedinke*n*
|uns beual.
|den staf.
bi |gaf.
Du ga
|dat lief wa
|warens a(l)

In mijn Duitse studie ben ik op de volgende punten ingegaan: 1. Welke plaats bekleden de fragmenten van het oude handschrift (van omstreeks 1200) in de discussie van het Veldekeprobleem en welke rol hebben zij tot nog toe bij de Veldekeuitgaven gespeeld? 2. Wat is over de herkomst van de fragmenten bekend en kan die kennis ons helpen bij het zoeken naar verdere fragmenten? 3. Wat levert een codicologisch onderzoek van de nieuwe fragmenten op en heeft het resultaat consequenties voor onze kennis van de versnipperde codex? 4. Hoe ziet er de taal van de fragmenten uit en in hoeverre vult de analyse ervan onze kennis van de taal der al langer bekende fragmenten aan? 5. Tot welke consequenties leidt het onderzoek van de nieuwe fragmenten bij de beoordeling van de kritische uitgave van Frings-Schieb? Het vierde punt is praktisch niet samen te vatten zonder triviaal te worden. Van de andere geef ik in het volgende een summier resumé.

In de discussie van het Veldekeprobleem bestaan er al sinds het midden van de vorige eeuw twee standpunten: 1. Veldeke moet al zijn werk, zoals de Servaas, tenminste in een eerste fase in het 'Limburgs' hebben geschreven en bijgevolg zijn kritische uitgaven, waarin gepoogd wordt die taalvorm te reconstrueren, filologisch en literairhistorisch zinvolle ondernemingen, ook voor de liederen en de Eneide, die slechts in Hoogduitse handschriften zijn bewaard. 2. Van de liederen en de Eneide - die in deze opvatting als Veldekes belangrijkste werken worden beschouwd - is via de taal van de handschriften slechts een Hoogduitse receptie aantoonbaar en bijgevolg zijn Limburgse reconstructies niet te rechtvaardigen. Als editiemogelijkheden blijven dan over genormaliseerde Middelhoogduitse uitgaven, min of meer diplomatische uitgaven van de teksten van de handschriften, voor de Eneide eventueel een Thüringse reconstructie. Aanhangers van de eerste opvatting zijn als tekstbezorgers veel actiever geweest dan voorstanders van de tweede. Zij hebben - aanvankelijk op een zeer wankele taalhistorische basis - reconstructies in het Oudnederrijns of het Oudlimburgs gepubliceerd. Uitgevers van de liederen in zo een versie zijn Ettmüller (1852), Behaghel (1878, gedeeltelijk), Piper (1892), Vogt (1911), Rogier (1931, gedeeltelijk), Frings (1940), Frings-Schieb (1947) en Brinkmann (1952), van de Eneide Behaghel (1882), Rogier (1931, uittreksels) en Schieb-Frings (1964), van de Servaas Piper (1892) en Frings-Schieb (1956). Hoewel er al fragmenten van het oude Servaashandschrift door Meyer in 1883, door Schulze in 1890 en door Scharpé in 1899 waren uitgegeven, zijn zij pas in 1911 als basis voor een reconstructie gebruikt, en wel voor de liederen in een nieuwe uitgave van de veelgebruikte verzameling vroege

Hoogduitse minnelyriek *Minnesangs Frühling* door Vogt. In eerdere edities daarvan had Vogt de genormaliseerde Middelhoogduitse tekst van Veldekes liederen door Lachmann-Haupt (1857) overgenomen. In alle latere uitgaven van Veldekes werken door aanhangers van het eerste standpunt is van de basis der Servaasfragmenten uitgegaan. Deze basis werd overigens verbreed door de publikatie van nieuwe fragmenten door Thoma (1935) en Lehmann-Glauning (1940). In de laatste twee decennia is er een tendens waar te nemen om meer geloof te hechten aan de tweede opvatting. In de eerste is de keuze van de fragmenten, die in onvervalst Limburgs van rond 1200 geschreven zijn, als reconstructiebasis vanzelfsprekend, tenzij men het bestaansrecht van kritische tekstuitgaven zou loochenen. In de tweede blijft die rechtvaardiging voor de Servaas bestaan en moeten de fragmenten bij de andere werken een rol blijven spelen als representant van de achtergrondtaal waarin Veldeke heeft leren dichten.

De nieuwe fragmenten werden in de band van twee ten laatste in 1491 samengebonden incunabels aangetroffen, die uit het Beierse klooster Tegernsee stamt. Ook de vroeger aan het licht gekomen fragmenten zijn voor zover geweten in incunabels uit Beierse bibliotheken gevonden. De concrete details over de vroegere bezitters en de inhoud van die vroege drukken maken het echter niet mogelijk, een doelgerichte hypothese te formuleren die als hulp bij het zoeken naar eventuele verdere fragmenten zou kunnen fungeren.

De nieuwe fragmenten bestaan uit zeven strookjes perkament, die 145 geheel of gedeeltelijk bewaarde verzen uit het eerste deel van de Servaas bevatten, tussen de verzen 2169 en 2509. Zij stammen uit drie elkaar omsluitende folio's, dus uit één enkele katern die ten minste de omvang van een ternio had. Die constatering noopt tot een herziening van de reconstructie van een gedeelte van de codex door Marguč-Peters (1970), die aangenomen hadden dat deze uit binio's opgebouwd is geweest. Een herschikking van hun gegevens en het daarin inpassen van de nieuwe feiten leidt tot de conclusie dat, voor zover het controleerbaar is, het handschrift uit quaternio's heeft bestaan.

De Servaasuitgave van Frings-Schieb (1956) vertoont volgende soorten afwijkingen van de tekst van het jonge handschrift en de uitgave van Van Es (1950 en 1977): 1. Spelling en klankleer van de tekst zijn aangepast aan die van het oude handschrift, maar tegelijk genormaliseerd, m.a.w. er is geen rekening gehouden met variatie in dit laatste (wat overigens in de praktijk niet doenbaar is). Bij de bewerking van de tekst in dit opzicht doen Frings-Schieb ook een beroep op hun verdere taal-

historische en taalgeografische kennis. Waar de fragmenten grammatische lacunes vertonen was er ook geen andere weg. 2. De morfologie (flexie en woordvorming) is eveneens en op dezelfde wijze aangepast. 3. Er zijn wijzigingen in de woordenschat aangebracht, gedeeltelijk naar het model van het oude handschrift, gedeeltelijk op grond van opvattingen van de uitgevers over de Limburgse taalgeschiedenis en over de dichterpersoonlijkheid van Veldeke. 4. Een vrij klein aantal zinsconstructies is veranderd, ook wel op grond van (esthetiserende) opvattingen over de dichter. 5. Niet minder dan 534 verzen op de 6229 zijn uit de tekst verwijderd en in een appendix opgenomen; 204 andere zijn, in het Oudlimburgs getransponeerd, tussen haakjes in de tekst opgenomen; nog eens 108 andere verschijnen, eveneens tussen haakjes, maar in de spelling van het jonge handschrift, in de tekst. In al die gevallen zou het om interpolaties gaan, d.w.z. toevoegingen van afschrijvers, die in de loop van een driehonderdjarige overlevering bestanddeel van de tekst zijn geworden, in het tweede om oude invoegingen, uit Veldekes tijd of kort daarna, in het derde om jongere, in het eerste ook wel om jongere, waarbij Frings-Schieb zekerder van hun stuk zijn dan in het derde. De argumentatie berust hier weer op esthetiserende opvattingen over Veldekes dichterpersoonlijkheid en ook op meningen over zijn taalgebruik, die gedeeltelijk uit de studie van de fragmenten, gedeeltelijk uit die van de Limburgse taalgeschiedenis (in een ruimer verband) zijn afgeleid.

Het oordeel dat aan de hand van een vergelijking van de nieuwe fragmenten met de uitgave van Frings-Schieb over deze laatste kan worden gevormd, luidt als volgt: Onder het eerste aspect benadert zij de perfectie. Onder het tweede is zij ook nog zeer geslaagd, beter dan in voorlopige reconstructie van delen uit de tekst die zij in 1948 en 1949 gepubliceerd hadden. Daartoe heeft kennelijk de kennismaking met de morfologisch gedifferentieerde fragmenten van Lehmann-Glauning (1940), die zij pas daarna leerden kennen, bijgedragen. Wat het derde aspect betreft zijn er heel wat misgrepen, maar omgekeerd garandeerde het lexicaal onveranderd laten van tekstgedeelten nog geen identiteit met het woordgebruik van het oude handschrift. Toch is de uitgave onder dit aspect blijkbaar beter geslaagd dan de reconstructies van tekstgedeelten in 1948 en 1949. Hier blijkt de kennismaking met de fragmenten van Lehmann-Glauning tot grotere voorzichtigheid, d.w.z. tot een sterkere onderdrukking van de neiging om lexicaal in te grijpen te hebben geleid. Ten vierde zijn de syntactische ingrepen mislukt, zoals men aan de verzen 2360 en 2465-2466 kan zien. Maar ook hier garandeert een conservatieve houding nog geen identiteit met de zinswendin-

gen van het oude handschrift, zoals de constructies van de verzen 2279-2288 en 2489 v.v. bewijzen. Tenslotte zijn in het tekstgedeelte uit het jonge handschrift dat hierboven naast de nieuwe fragmenten is afgedrukt, zeven plaatsen aan te wijzen die Frings-Schieb als interpolaties van de eerste soort behandeld hebben: de verzen 2169-2172, 2257-2262, 2273-2278, 2318-2327, 2367-2370, 2403-2404, 2411-2444, samen 66 verzen op 356. Van deze zeven 'interpolaties' hebben de eerste vier met zekerheid in de oude tekst gestaan, zoals de resten ervan in de fragmenten bewijzen (in het tweede geval hebben Frings-Schieb wel juist gezien dat er met deze passage iets niet klopte). Dat de vijfde en de zevende er ook toe behoorden, kan op grond van codicologisch onderzoek waterdicht worden bewezen. Ik moet daarvoor naar mijn Duitse studie verwijzen. Alleen wat de zesde, tegelijk de kortste (twee verzen) betreft, is geen bewijsvoering voor of tegen op basis van tekstvergelijking of codicologische analyse mogelijk. De feiten in verband met de zes andere gevallen maken echter hier de interpolatiehypothese onwaarschijnlijk. We mogen dus besluiten dat de reconstructie van Frings-Schieb wat de interpolaties betreft een mislukking is. Bekijken we hun kritische uitgave in haar geheel, dan kunnen we zeggen dat een van haar twee pijlers, namelijk de taalanalyse, op een stevig fundament staat, tenminste wanneer het om taalstructuurelementen gaat met een frequentie die voldoende hoog is om herhaalbaarheid te voorspellen. De tweede pijler, de literaire interpretatie van een dichterpersoonlijkheid, is op drijfzand gebouwd.

LITERATUUR

Behaghel, O., 1878, Liederdichter des zwölften bis vierzehnten Jahrhunderts herausgegeben von K. Bartsch. 2. Aufl., Berlin. Hierin een aantal liederen van Veldeke getranscribeerd door Behaghel.

Behaghel, O., 1882, Heinrichs von Veldeke Eneide. Mit Einleitung und Anmerkungen herausgegeben von -. Heilbronn (Nadruk Hildesheim-New York 1970).

Brinkmann, H., 1952, Liebeslyrik der deutschen Frühe in zeitlicher Folge, herausgegeben von -. Düsseldorf.

Es, G.A. van, 1950, Sint-Servaes Legende. In Dutschen dichtede dit Heynrijck die van Veldeke was geboren. Naar het Leidse handschrift uitgegeven door - m.m.v.G.I. Lieftinck & A.F. Mirande. Antwerpen enz.

Es, G.A. van, 1977, Sint-Servaeslegende. In Dutschen dichtede dit Heynrijck die van Veldeken was geboren. Naar het Leidse handschrift uitgegeven door -, Met een beschrijving van het handschrift van G.I. Lieftinck. 2de druk. Culemborg.

Ettmüller, L., 1852, Heinrich von Veldeke, herausgegeben von -. (Dichtungen des deutschen Mittelalters 8). Leipzig.
Frings, Th., 1940, Des Minnesangs Frühling. Nach K. Lachmann, M. Haupt und F. Vogt neu bearbeitet von C. von Kraus. Leipzig. Hierin de liederen van Veldeke getranscribeerd door Frings.
Frings Th.-Schieb G., 1947, Heinrich von Veldeke. Die Lieder. In: Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatuur (= PBB) 69, 1-284.
Frings Th.-Schieb G., 1948a, Heinrich von Veldeke. X. Der Eingang des Servatius 1-198. In: PBB 70, 1-139.
Frings Th.-Schieb G., 1948b, Heinrich von Veldeke. XI. Die Ausgänge von Servatius I und II. In: PBB 70, 138-272.
Frings Th.-Schieb G., 1949, Drie Veldekestudien. Das Veldekeproblem. Der Eneideepilog. Die beiden Stauferpartien. (Abhandlungen der deutschen Akademie der Wissenschaften, Philos.-hist. Klasse 1947 Nr. 6). Berlin.
Frings Th.-Schieb G., 1956, Die epischen Werke des Henric van Veldeken. I. Sente Servas - Sanctus Servatius. Kritisch herausgegeben von -. Halle (Saale).
Gysseling, M., 1980, Corpus van Middelnederlandse teksten (tot en met het jaar 1300) uitgegeven door -, m.m.v. en van woordindices voorzien door W. Pijnenburg. Reeks II: Literaire handschriften, deel 1, Fragmenten. 's-Gravenhage, Nr. 18, blz. 287-298.
Lachmann K.-Haupt M., 1857, Des Minnesangs Frühling, herausgegeben von -. Leipzig.
Lehmann, P.-Glauning O., 1940, Mittelalterliche Handschriftenbruchstücke der Universitätsbibliothek und des Georgianum zu München. In: 72. Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekswesen, 119-124.
Marguč W.-Peters R., 1970, Zur Kodikologie der Servatiusfragmente. In: Niederdeutsches Jahrbuch 93, 7-15.
Meyer, W., 1883, Veldekes Servatius. Münchner Fragment. In: Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur (= ZfdA) 27, 146-157.
Piper, P., [1892], Höfische Epik. Erster Teil. Die ältesten Vertreter ritterlicher Epik in Deutschland. Bearbeitet von -. (Deutsche National-Litteratur. Historischkritische Ausgabe, 4. Band, Erste Abt. I). Stuttgart z.j.
Rogier, L.J., 1931, Henric van Veldeken. Inleiding tot de dichter en zijn werk met bloemlezing. Maastricht.
Schieb G.-Frings Th., 1964, Henric van Veldeken, Eneide. I. Einleitung, Text herausgegeben von -. (Deutsche Texte des Mittelalters LVIII, Eneide I). Berlin.
Scharpé, L., 1899, De Hss. van Veldeke's Servatius. In: Leuvensche Bijdragen 3, 5-22 plus facsimiles en afdruk.
Schulze, B., 1890, Neue Bruchstücke aus Veldekes Servatius. In: ZfdA 34, 218-223.
Thoma, H., 1935, Altdeutsche Fündlein. I. Aus Veldekes Servatius. In: ZfdA 72, 193-196.
Vogt, F., 1911, Des Minnesangs Frühling. Mit Bezeichnung der Abweichungen von Lachmann und Haupt und unter Beifügung ihrer Anmerkungen neu bearbeitet von -. Leipzig.